

Yayın Değerlendirme / Review

Halil İnalçık (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 366 s. ISBN: 978944884587.

Nuri Aksu*

Prof. Dr. Halil İnalçık tarafından hazırlanan ve İş Bankası Kültür Yayınları'nca yayımlanan *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar* başlıklı kitap, mesleğinin zirvesindeki bir tarihçinin nitelik bakımından birbirinden çok farklı kaynakları bir araya getirme ve bu kaynaklardan yola çıkarak tekstil tarihine ilişkin bütüncül bir tabloya başarıyla varma serüveni olarak okunabilir. Kitabın görsel biçimi ve sunumu da bu başarıyı destekler biçimde özenle seçilmiş tekstil eserlerinden oluşuyor. Okur, kitapta sadece tekstil tarihine ilişkin verilere detaylı bir biçimde ulaşmakla kalmıyor, tarih boyunca üretilen tekstil eserlerini de görme şansına kavuşuyor.

Kitabın Türkiye tarihinde tekstilin yeri ve gelişimine yapılan bir katkı olması amacıyla, Prof. İnalçık konuyu 13. yüzyıldan alarak Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu 14. yüzyıla özel bir bölüm ayırmak suretiyle günümüze dek getirmiş. Türkçe ve İngilizce olarak sunulan giriş bölümünün ardından, "Halı ve benzerleri ticareti" başlıklı ilk bölümde, öncelikle 13. ve 14. yüzyıldaki bu ticaretin coğrafyası ve boyutları tartışılıyor ve halı ticareti üzerinden Osmanlı'nın Batı ile kurduğu ilişkiler inceleniyor, halının Osmanlı sarayının ve yüksek sınıfın tükettiği lüks ürünler arasında yer alması nedeniyle tereke ve narh defterlerinden halının izi sürülüyor. Kitapta Assur ve Eskiçağ Anadolu'suna ayrılmış olan II. bölümün ilk alt başlığı "Eskiçağda Anadolu-Assur Tekstil Ticareti", çoğunlukla tarih çalışmalarında unutulmuş "tarihi süreklilik unsurunu" çalışmanın merkezine koyuyor. Bölümde, "Güneydoğu ve Orta Anadolu'da *karum* adıyla kurulan ticâret merkezleri, 'ticâret kolonileri' şeklinde" (71) geliştirilen özel sistemin, Anadolu tekstil ticaretindeki önemi vurgulanıyor ve Tahsin Özgüç'ün son eseri *Kültepe Kanış/Neşa: The Earliest International Trade Center and the Oldest Capital*

* Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü / ANKARA
nuriaksu@gmail.com

City of the Hittites'ten yapılan özetlerle, Eskiçağlardaki tekstil ticaretine ilişkin veriler sunuluyor. Pamuklu dokumaları ticareti serüveninin 19. yüzyıla dek izlenebileceği söz konusu bölümde, Osmanlı tekstil sektörünün yükselişi, "Hint Pamuklularının Osmanlı Pazarı'nı İstilas" (83), "Türkiye Pamuklu İhracatı ve Yollar (XVII. Yüzyıl)" (112) ve "XVIII. Yüzyılda Anadolu'dan Doğu Avrupa'ya Pamuklu İhracatı" (125) gibi başlıklarla Anadolu tekstil merkezleri ve bunlar arasındaki ilişkiler detaylı bir biçimde işleniyor. III. Bölümde yer verilen 19. yüzyılda Osmanlı pamuklu sanayiinin durumu ve 20. yüzyıl başlarındaki manzara, konuyu günümüz tekstil sektörüne bağlayan bir bağlaç görevi üstlenmiş. III. bölümün ilerleyen kısımlarında Cumhuriyet döneminde tekstil sektörünün gelişmesi ele alınmış ve bu sürecin somut bir örneği olarak Hacı Ömer Sabancı ve BOSSA Şirketi incelenmiş.

Kitabın 4, 5 ve 6. bölümlerinin ipek ticaretine ayrıldığını görüyoruz. 4. bölümde ipek ticareti ve ipek yolu, özellikle dönemin büyük devletleri açısından bir zenginlik kaynağı olarak stratejik önemi bakımından incelenmiş. İpek Yolu'nun üç ana güzergahının Güney Yolu, Fergana-Sogd Yolu ve Saka Stepleri ve Tarım Yolu olarak verildiği kitapta, ipek ticaretinin Göktürkler açısından önemi vurgulanıyor. Göktürkler (551-745) ve Uygurlar'ın (748-846) denetimleri altında tuttıkları İpek Yolu sayesinde nasıl ticaret araçları olarak önem kazandıkları ve İran'ın ipek üreticisi ve alternatif ham madde pazarı olarak öne çıkışından söz edilerek, global ticaretin en önemli maddelerinden olan ipek üzerindeki rekabet somut örneklerle anlatılıyor. Bizans'ın ipek kervanlarının buluşma noktası ve yeniden ihraç merkezi olarak öneminin altı çizildiği söz konusu bölüm, tarihi bir çizgi içinde ipek ticaretinin Anadolu'nun can damarlarından biri olarak önemine değiniyor.

5. bölümde ise, ham ipeğin Avrupa'da işlenmesi amacıyla kurulmuş ipekli sanayii mercek altına alınmış. Anadolu'daki Galata ve Bursa gibi merkezlerden Bizanslılar döneminden beri ithal edilen büyük miktarlardaki ipek, İtalya ve Avrupa'nın diğer merkezlerinde işlenmekte ve mamul mal olarak buradan tüm Avrupa'ya satılmaktadır. Bu ticaretin boyutları öyle büyüktür ki, herhangi bir nedenle Anadolu'ya gelen ipek kervanlarının sayısının azalması, Bursa ve Cenova'daki atölyelerin ve tüccarların iflasına neden olmaktadır. İran'ın ipek ticaretinde Osmanlı toprakları yerine Basra Körfezi üzerinden Hint Okyanusu yolunu kullanmak istemesi ve bu amaçla İngiliz-

lerle anlaşmaya çalışması, Osmanlı-İran arasındaki uzun süren savaşlar sebebiyle bir düşüp bir yükselen ticaret hacmi gibi nedenlerle, Osmanlı Devleti bakımından ipek ticareti, her zaman savaş ve diğer sebeplerle istikrarsızlaşmasının önüne geçilmesi gereken meselelerden biri olagelmıştır.

İpekli kumaşlar, 6. bölümün konusunu oluşturmakta olup, Osmanlı ipekli kumaş çeşitleri, Prof. İnalçık tarafından fiyatları ve nitelikleri bakımından incelenerek listeler halinde sunulmuştur. İhtisâb Kanunnâmesi, Narh Defteri ve terekelerden alınan örneklerle ortaya konan kumaş çeşitleri, bunların zengin kesimin miras bıraktığı mallar içindeki yeri ve buna göre lüks sayılıp sayılmadığı gibi detayların yer aldığı bölümde, ayrıca Osmanlı sarayının ipek ihtiyacı ve ipekli kumaş atölyeleri söz konusu edilmekte ve lüks tüketimin boyutları ve tekstil ürünlerinin lüks tüketim içindeki yeri ortaya konmaktadır.

Kitabın eklerinde ise, tekstil sektöründe faaliyet gösteren işadamları ve geleneksel dokuma ustaları ile yapılan söyleşiler bulunuyor. Önemli tekstil merkezlerinde yapılan gözlemlere de yer verilen Ek I kısmında, Beypazarı, Karasar ve Sivas vb. merkezlerdeki geleneksel dokuma örneklerinden söz edilmiş. Ek II kısmında, orijinal belgelerin günümüz Türkçesine aktarılmış halleri bulunmakta. Ek III'te yer alan "Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış" başlıklı bölümde ise, paranın piyasadaki dolaşımı, ekonomide mal ve hizmet döngüsü ve para basılması arasındaki ilişki ve diğer ekonomik göstergelerle ilişkileri incelenmiş.

Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın sözleriyle, Türkiye'de tarihçi "kendi yürüdüğü yolu yapmak zorundadır." İlk defa gün yüzüne çıkartılan pek çok kaynakla haşır neşir olmak, bu kaynakları önce okuyup, sonra sınıflamak ve çeşitli açılardan incelemek, dil ve kaynak bakımından çok daha fazla sayıda ilk elden kullanılmaya hazır eser barındıran İngiliz veya Fransız tarihçiliği için geçerli olmayan bir zorluğu Osmanlı tarihçiliği için yaratmakta.

Prof. Halil İnalçık tarafından hazırlanan *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar* kitabında, arşiv kaynakları ve veri dizileri üzerinde özenli, geniş ve yoğun bir çalışma yapıldığı ilk bakışta göze çarpıyor. Prof. İnalçık'ın yaptığı çalışmalarda ele aldığı kaynakları sadece çıkan sonuçlar bağlamında değil; kaynağın tarihçiye sunduğu olanakları tamamen ortaya koyan bir biçimde ayrıntılı olarak incelemesi, değerlendirmesi ve ikincil kaynakları eleştiriye tabi tutarak kullanması nedeniyle, sadece Prof. İnalçık

tarafından, bu çalışma için arşiv kaynaklarının analizi yöntemiyle ortaya konan donelerle bile yeni makaleler yazılabilir. Osmanlı kaynaklarına olan vukufiyetiyle, çok çeşitli ve birbirinden farklı türdeki kaynakları aynı konu için ustalıkla bir araya getirip kullanabilen Prof. Dr. Halil İncalık, okurun başını döndürecek denli yoğun ve incelikli verilerle tekstil tarihimizi gözler önüne seriyor. Tarihçinin kaynaklarla konuşmasına mükemmel bir örnek teşkil eden söz konusu kitabın, yeni çalışmaları barındırdığı zengin veriler ve sunduğu kuşatıcı tarihi panorama ile teşvik etmesini diliyoruz.